

Den Hielmstjerne-Rosencroneske
Stiftelse

Jeppe Nevers

Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse

Syddansk Universitetsforlag 2017

© Forfatteren og Syddansk Universitetsforlag 2017
Omslagsfoto: Marcus Gerhard Rosencrone og Agnete Marie Hielmstjerne
malet af Jens Juel 1802. (Den Nationalhistoriske Samling, Frederiksborg Slot.
Sat af Donald Jensen, Unisats Aps
Trykt af Specialtrykkeriet Arco A/S

ISBN: 978 87 408 3092 7

Trykt med støtte fra
Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller
anden mangfoldiggørelse af denne bog
er kun tilladt med forlagets tilladelse eller
ifølge overenskomst med Copy-Dan.

Syddansk Universitetsforlag
Campusvej 55
5230 Odense M

www.universitypress.dk

Indhold

Stiftelsen	7
Slægterne Hielmstjerne og Rosencrone	8
Stiftelsens etablering	19
Fundatsen af 1822	24
Stabilitet og kontinuitet	28
Fundatsen af 1976	31
Stiftelsen i det 21. århundrede	35
Noter	42

Stiftelsen

Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse blev oprettet med en fundats af 27. september 1808.¹ Fundatsen var udarbejdet af greve og diplomat Marcus Gerhard Rosencrone og dennes hustru, Agnete Marie Rosencrone, født Hielmstjerne, der året efter testamenterede deres samlede formue til stiftelsen. Denne første fundats er ikke bevaret i stiftelsens arkiver, men i en senere fundats fra 1811 formuleredes det, at stiftelsens hensigt var ”at lindre uforskyldt Trang, bidrage til lykkelige Ægteskabers formerelse i Næringsstanden, understøtte fremstræbende uformuende Ungdom, udbrede Kultur og Videnskabelighed, samt opmuntre Talenters heldige Udvikling.”² Til dette formål identificeredes seks ”klasser”, inden for hvilke bevillinger kunne gives. Parret bestemte også, at regeringen skulle føre opsyn med stiftelsen, og at den skulle ledes af en direktion bestående af to højtstående civile embedsmænd. Greven døde i 1811 og grevinden i 1838, men først i 1862 begyndte stiftelsen sin virksomhed.

I dag lever Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse i bedste velgående, og den har udviklet sig til at være en af landets velanskrevne fonde, selv om den ikke hører til blandt de mere velhavende af slagsen. Den virker som en almenvælgørende fond inden for rammerne af fondsloven, og på baggrund af en fundats fra 1976 yder den – udover et fast bidrag til Videnskabernes Selskab – efter ansøgning støtte til enlige forsørgere, til udgivelse af videnskabelige (især historiske) værker samt til yngre kunstere eller til indkøb af kunst til udsmykning af offentlige lokaler. Ifølge fundatsen af 1976 ledes stiftelsen i dag af en direktion på tre medlemmer, der skal være vederhæftige og uberygtede samt beklæde eller have beklædt en højere civil stilling i statens tjeneste. Det ene medlem skal være en anerkendt videnskabsmand, mens de to andre medlemmer skal være juridisk og regnskabsmæssigt sagkyndige. Justitsministeriet udnævner direktionens medlemmer efter indstilling fra direktionen. Det i anciennitet ældste medlem

fungerer som formand. Stiftelsens direktion består for tiden af fhv. stiftamtmand Peter Christensen (formand), fhv. departementschef i Justitsministeriet Michael Lunn samt professor emeritus og kgl. ordenshistoriograf Knud J.V. Jespersen. Direktionen bistås af en sekretær. Det var i mange år Ole Perch Nielsen, som oprindeligt fik hvervet, da han var kontorchef i Justitsministeriet, men tog det med sig, da han blev departementschef i Kulturministeriet og senere stiftamtmand. Hvervet som sekretær varetages nu af politidirektør Jens-Christian Bülow, der bistås af kontorleder i Justitsministeriet Lisa Holm Pedersen.

Det nære forhold til staten er altså bevaret. Men hvorfra kom den betydelige formue, der i mere end 150 år har støttet socialt trængende og ikke mindst dansk videnskab og kunst? Hvad er baggrunden for og sammenhængen i fundatsens ordlyd? Og hvordan udviklede stiftelsen sig til det, den er i dag? Det skal vi se nærmere på i det følgende, og for at komme til bunds i historien om fundatsens ånd og den bagvedliggende formue skal vi først helt tilbage til 1700-tallet og det enevældige rangssamfund.

Slægterne Hielmstjerne og Rosencrone

Med enevældens indførelse i 1660'erne omdannedes det gamle middelalderlige standssamfund, hvor alle fødtes ind i en bestemt stand med dertilhørende pligter og privilegier, til det enevældige rangssamfund, hvor principielt ligestillede borgere kunne kravle op i et rangssystem, der havde monarken helt i toppen. Set fra en moderne demokratisk verden virker det enevældige rangssamfund hierarkisk og feudalt, men det var en afgørende forandring fra den gamle verden, idet social opstigning blev muligt i et helt andet omfang end tidligere. For eksempel fik adelstanden frataget de fleste af sine privilegier, herunder skattefrihed og monopolet på de højeste statsembeder. Der var stadig privilegier knyttet til nogle af de gamle godser, de såkaldte majorater, og i kulturen overlevede stands-